

POTREBE ZA NAUČNO- PEDAGOŠKIM INSTITUTOM IZ U BOSNI I HERCEGOVINI

Dr. Mujo SLATINA

Koncepcija društva koje uči najlakše i najbrže će omogućiti uključivanje evropskih standarda u obrazovni sistem Bosne i Hercegovine. Ovom se koncepcijom istodobno vodi računa o cjelovitom i svim podsistemima obrazovanja. Njome se ne insistira na ideologijskoj kvazijedinstvenosti sistema edukacije nego na "mendeljejevskom" **sistemu** obrazovanja koji počiva na bogatstvu ljudskog duha, na sadržajnom bogatstvu ljudskoga rada i političkoj demokraciji. Ako se obrazovni sistem BiH želi uključiti u koncepciju društva koje uči, onda se mora omogućiti da iz svih njegovih dijelova pristižu inicijative, prijedlozi i sugestije. Društvo koje hoće da bude društvo koje uči traži mnoštvo inicijativa.

Na samom početku ovog stoljeća koje izaziva i strepnju i nadu, nužno je da sve grupe, zajednice, svi ljudi s osjećanjem odgovornosti iskažu svoje interesovanje za odgojem i obrazovanjem. Bez obrazovanja nije moguće savladati strepnju, a sačuvati nadu. Obrazovanje se mora promatrati kao neophodni dio novog pristupa društvenim problemima. Jedna od glavnih funkcija obrazovanja jeste osposobljavanje ljudskog roda za preuzimanje nadzora nad vlastitom sudbinom i razvitkom. Ljudi koji žele preuzeti sudbinu u svoje ruke moraju obrazovanje smatrati neophodnim pristupom

društvenim problemima. Iz ove perspektive, svaki segment obrazovanja ne koristi samo datoj državi nego pridonosi ljudskom razvitku uopće. Uspjeh države, nekog društva ili zajednice ovisi o vrijednostima koje se pripisuju odgoju i obrazovanju. Tamo gdje se obrazovanje visoko cijeni i aktivno traži postoji uspjeh na svim razinama. Moderno doba je poremetilo tradicijska obrazovna okružja - vjerske ustanove, porodicu i susjedstvo. Balon racionalističke i ideologijske tlapnje da državna škola može sama zadovoljiti sve obrazovne potrebe u nekim zemljama pukao je poodavno, u drugim se još napuhuje pa je očekivati njegovo ispuhivanje.

Stoga će svaka država¹, ranije ili kasnije, morati poticati i podržavati edukacijski rad svake zajednice. Islamska zajednica treba tražiti i očekivati ovu vrstu pomoći. Vlada koja daje finansijsku potporu edukacijskim programima i projektima uvijek više dobiva nego što daje. Finansiranje programa lokalnih zajednica u samopoboljšanju i samoorganiziranju njihova odgoja i obrazovanja omogućit će najlakšu i najbolju uključenost zajednica u prosperitet društva. Zato se programi obrazovanja i institucije koje podržavaju izobrazbu moraju cijeniti i uživati potporu države. Ideju o naučno-pedagoškom Institutu islamske zajednice treba promatrati u ovom kontekstu.

POTREBNA JE FINANSIJSKA POTPORA SVIM PEDAGOŠKIM INSTITUCIJAMA

Naučno-pedagoški institut bila bi specijalizirana institucija na razini Islamske zajednice čiji pravni status je moguće riješiti na više načina. Ta rješenja će se, dakako, mijenjati s promjenama koje će se dešavati u našoj državi Bosni i Hercegovini. Nije zadatak ovog rada pravni status ove institucije, niti je autor ovih redova kompetentan za pravna pitanja. Ono što sam htio reći odnosi se na sljedeće: moguće je različito finansiranje ove institucije. Vjerujem da će i do nas stići evropska rješenja finansijskih potpora privatnim edukacijskim inicijativama kao što su: programi za pomoć pri upisu (Assisted Places Scheme, APS), poluprivatne, neposredno dotirane škole (directgrant schools), privatne škole (private schools²), "privatno obrazovanje" (private education), "neovisne škole" (independent schools), Služba za informiranje neovisnih škola (Independent Schools Information Service) itd. Širok raspon škola omogućuje velik broj različitih obrazovnih pogodnosti u skladu s akademskim, društvenim i vjerskim potrebama. Širok raspon škola, pomoć siromašnoj i talentiranoj djeci, programi koji opravdano proširuju mogućnost roditelja u izboru škole, sloboda i poduzetnost zajednica i pojedinaca u području edukacije, posve su u suglasju s demokracijskim principima i tržišnom ekonomijom za koju se također opredijelila naša država.

POTREBNE SU NAM UTEMELJENE RASPRAVE, A NE POLEMIKE

Politički stavovi o finansijskoj potpori institucijama tzv. "privatnog obrazovanja" zasigurno će se mijenjati i u BiH. "Političari i tvorci obrazovne politike skloni su zauzimati čvrsta stajališta o privatnim školama. Opredjeljuju se ili 'za' ili 'protiv' ne ostavljajući dovoljno prostora za kompromis. Političke rasprave o privatnim školama često se vode na pojednostavljen način. Polemike su mnogo češće nego utemeljene rasprave. S jedne strane nalaze se oni koji čvrsto podupiru privatno obrazovanje i vjeruju da je sloboda roditelja u izboru obra-

zovanja za svoju djecu temeljno pravo svakog demokratskog društva. Oni vjeruju da postojanje privatnog sektora potiče zdravu raznolikost obrazovnih mogućnosti, a tržišna utakmica osigurava održavanje visoke kvalitete obrazovanja. Također se zalažu za to da za školovanje svoje djece roditelji mogu potrošiti novac na jednak način kao što to čine za odmor, kupovinu kuća i automobila.

Nasuprot tome, postoje oni koji su isto tako čvrsto 'protiv' privatnih škola tvrdeći da one povećavaju nejednakosti među društvenim slojevima, rasama i spolovima te vode ka socijalno raslojenijem društvu. Obrazovanje ne vide kao potrošnu robu pojedinca, već kao javno dobro i kao sredstvo pomoću kojega društvo ostvaruje koheziju i određene socijalne ciljeve. Smatra se da imućnim roditeljima ne bi trebalo omogućiti da novcem pribave prednost svojoj djeci. Svoj bi djeci trebalo pružiti jednaku mogućnost za uspjeh."³ To što je nauka na jednoj a političari na drugoj strani nije nikakva novost niti neki posebni specijalitet Bosne i Hercegovine. Mnogo je važnije da vidimo da crta između "privatnog" i "državnog" sektora nije danas čvrsta kao nekada. Danas, primjerice, "većina vjerskih škola u Britaniji, bilo da pripadaju anglikanskoj ili rimokatoličkoj crkvi, konačno su se uklopile u državni sektor. Iako im je dat poseban status škola koje podupiru i nadziru dobrotvorne ustanove, te se vjerske škole smatraju dijelom subvencioniranog školskog sektora, a veliku većinu njihovih sredstava osigurava država".⁴ Budući da su naši političari počeli da uče od političara iz Evrope, treba imati nade i strpljenja u "bolje sutra". Ovoj nadi i strpljenju, dakako, treba pridružiti treću sestru - inicijativu svih partnera iz obrazovanja.

Islamska zajednica treba krenuti u potragu za novim perspektivama svoga odgoja i obrazovanja. Ove potrage, dakako, pokazat će potrebe za naučno-pedagoškim institutom.

Svaka zadaća i briga o obrazovanju i pedagoškim institucijama spadaju u odgovornost prvog reda. Posebno je neprocjenjiva važnost lokalnih, nacionalnih i vjerskih zajednica i institucija u podizanju razvojnih razina zemalja u razvoju. Na njima počiva velik dio odgovornosti za izgradnju mostova sa drugim zemljama jer mogu biti nositelji reforme i preporoda obrazovanja.

POTREBE I FUNKCIJE INSTITUTA

Svaka savremena organizacija odgojno-obrazovnog sistema ili podsistema traži stručno osposobljenu, na pedagoškim i ekonomskim principima racionalno strukturiranu i tehnološki moderno opremljenu pedagošku službu. Faktički nije moguće biti u samom procesu svjetskih promjena, koje se neminovno zbivaju u području odgoja i obrazovanja, bez naučno-pedagoškog instituta koji bi pomoću odgovarajućih naučnih saznanja pratio, usmjeravao, unapređivao i inovirao odgojno-obrazovni rad. Da je ova teza tačna ne svjedoče samo najrazvijeniji edukacijski sistemi u svijetu. I odgojno-obrazovni sistem u Islamskoj zajednici zorno potvrđuje ovu tezu. U historiji njenog školskog sistema možemo naći edukacijske strukture kojima se, i iz današnje perspektive, možemo ponositi. Neke škole iz historije uspoređene sa odgovarajućim školama u Evropi i svijetu daju nam drugačiju predodžbu o kvaliteti tih škola od predodžbi koje dobivamo usporedbom nekih današnjih edukacijskih struktura sa sličnim strukturama u svijetu. Može li se reći da je današnja briga o odgojno-obrazovnom sistemu Islamske zajednice u BiH briga kojom se kani krenuti u korak s vremenom, kojom se želi poštovati islamski imperativ: "Pripremite svoje potomke za vremena u kojima će oni živjeti"?¹⁵ Želim vjerovati da je ovaj naš današnji susret na ovom fonu.

Nema nikakve sumnje da je daljnjem razvoju odgojno-obrazovnog sistema u Islamskoj zajednici potrebna podrška naučno-pedagoškog instituta. Osnivanje ovakve jedne institucije je i način pripreme za promjene i spreman doček tih promjena. Zaista čovjek ne može biti doveden u opasniji položaj, veli Goethe, nego kad vanjski odnosi izazovu veliku promjenu njegovog stanja a njegov način osjećanja i mišljenja nije za to pripremljen. Kako spremno dočekati promjene koje će se dešavati u trećem milenijumu, trebalo bi biti pitanje koje će živjeti kako u našoj današnjoj komunikaciji tako i u sutrašnjem praktičnom djelovanju.

Bez istraživačko-razvojne komponente nije moguće ni održavati, a ni kompetentno sudjelovati u izmjeni i daljem razvoju odgojno-obrazovnog sistema Islamske zajednice. Ozbiljnije projektiranje i programiranje neposrednog odgojno-obrazovnog rada, na svim njegovim razinama nisu moguća bez

istraživanja. Bez istraživanja nije moguće kompetentno sudjelovanje u izmjeni ili izradi nastavnih planova i programa, dopunskih programa ili programa različitih razina i svrha, što će budućnost vjerovatno tražiti, kao što će tražiti i istraživačko-razvojno zasnivanje profesionalnog obrazovanja i usavršavanja odgajatelja, nastavnika i roditelja. Upravo osnivanje naučno-pedagoškog instituta bila bi potvrda svijesti koja hoće spremno dočekati promjene, potvrda svjesnosti međuzavisnosti nauke, struke i prakse, i obratno, potvrda međuzavisnosti naučnoistraživačkog rada i operativno-praktičnih rješenja u živom odgojno-obrazovnom procesu.

Naučno-pedagoški institut Islamske zajednice trebao bi biti *spremnic*a i *izvor* znanja koja nisu u okrilju drugih sličnih institucija. On bi bio instrument prijenosa nagomilanog specifičnog edukacijskog iskustva koje je itekako potrebno globalnom školskom sistemu i društvu u cjelini. On treba ujedinjavati sve tradicionalne funkcije povezane s promicanjem i prijenosom znanja: istraživanje, inovacije, poučavanje i stručno školovanje, cjeloživotno obrazovanje itd. On bi trebao biti samostalno *središte* edukacijskog istraživanja i stvaranja specifičnih znanja neophodnih Islamskoj zajednici i državi BiH. U svojoj društvenoj ulozi institut bi bio i *mjesto rasprave* o važnim etičkim i znanstvenim pitanjima s kojima se suočava društvo budućnosti, ali bi služio i kao veza s drugim dijelovima obrazovnog sistema. On bi odraslima nudio nove mogućnosti za učenje i služio kao edukacijsko *središte* proučavanja, bogćenja i čuvanja kulture po kojoj je Bosnu i Hercegovinu moguće odvajati od ostalih država i društava.

Osnovna djelatnost edukacijskog instituta bila bi da sistematski i trajno prati, istražuje i vrednuje nastavu, vannastavne aktivnosti i druge oblike odgojno-obrazovnog rada u školi, primjenjujući u svom radu pozitivne rezultate do kojih je došla pedagoška teorija i nauka. Unapređivanje odgojno-obrazovnog rada, oblici instruktaze i savjetodavnog rada, stručna i druga pomoć školama i nastavnicima, analitička evaluacija svih bitnih pedagoško-nastavnih pitanja i problema, podsticanje i usmjerenje kulturnog i javnog djelovanja škola, afirmisanje dodatnih edukativnih oblika rada sa nadarenom djecom i omladinom, vrednovanje znanja učnika i ocjenjivanje rada nastavnog osoblja i

direktora škola, izrada nastavnih planova i programa, udžbenika i drugog nastavnog materijala, utvrđivanje standarda nastavnih učila i školske opreme, zalaganje za unapređivanje nastavnih tehnologija itd. čini institut sastavnim dijelom sistema odgoja i obrazovanja uopće.

Institut bi bio organizacija koja se temelji na informacijama - obrada podataka za *proizvodnju informacija*. Bila bi strukturirana od jednostavnih, zajedničkih ciljeva, povratnih informacija koje uspoređuju rezultate te omogućuju *samokontrolu*, zahtijevajući *samodisciplinu* i osobnu *odgovornost* za rad, odnose i veze. On bi bio jedna **mreža** naučnih istraživanja kojoj bi, dakako pripadalo i istraživanje u odgoju i obrazovanju.

Naučno-pedagoški institut Islamske zajednice bio bi institucija koja nudi i daje *usluge*. U njemu bi se "proizvodio", a ne trošio novac. U ovoj instituciji realizirali bi se različiti istraživački projekti na kojima bi radili ljudi sa FIN i IPA. To bi bili oni projekti koji se ne bi mogli realizirati na drugim mjestima, a za koje bi, dakako, bili zainteresirani i naša država i druge zemlje iz Evrope i svijeta. Nastankom novih mogućnosti komunikacije, prije svega pomoću kompjutera, otvaraju se putevi za

internacionalizaciju istraživanja i saradnju općenito. Pružaju se mogućnosti interaktivnog istraživanja, dokumentiranja i poučavanja. Institut bi zato mogao imati ove odjele:

1. Odjel za naučno istraživanje i pedagošku dokumentaciju. Pri ovom odjelu bi se nalazio informaciono-dokumentacioni sistem (propisi, statistika, nastavni planovi i programi, izvještaji, referati, učenički radovi, knjige, pedagoški listovi u originalu, ali i fotokopirani i mikrofiširani dokumenti i materijali, različite fotografije, izrađene bibliografije, anotacije, internet-vijesti, prikazi itd.).

2. Odjel za medioteku i izdavanje udžbenika i priručnika.

3. Odjel za stručno usavršavanje nastavnika i bibliotečko-informativni rad.

EFEKTI INSTITUTA

Efekti instituta sagledavali bi se kroz: organizacijske, individualne, grupne i konačne efekte. Ovi efekti mogli bi se predočiti na sljedeći način:

Organizacijski efekti

- poboljšanje naučne, odgojne i obrazovne uspješnosti,
- bolje iskorištavanje ljudskih potencijala,
- potpunija kvaliteta,
- snižavanje troškova,
- unos novih vrijednosti,
- povećavanje inovativnosti,
- veća fleksibilnost organiziranja,
- uvođenje inovacija i promjena.

Individualni efekti

- povećanje radnih i kreativnih sposobnosti,
- stalna uposlenost,
- fleksibilnost i prilagodljivost,
- veće zadovoljstvo uposlenih,
- razvoj ljudskih potencijala,
- sigurnija karijera.

NAUČNO PEDAGOŠKI INSTITUT

Konačni efekti

- povećanje kvalitete naučne produkcije,
- povećanje kvalitete odgojnog i obrazovnog rada,
- povećanje organizacijske i individualne dobiti,
- povećanje konkretne sposobnosti,
- osiguran kontinuitet u razvoju,
- prilagodljivost promjenama i uključivanje u svjetske tokove.

Grupni efekti

- timski rad i suradnja,
- autonomija,
- samokontrola,
- fleksibilnost u radu,
- kvalitetniji odnosi.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Poboljšanje kvalitete školskog obrazovanja u nastupajućem stoljeću bit će temeljna zadaća obrazovne politike u svim zemljama, bez obzira na njihove uvjete. Društva će biti sve više kulturalno složenija i raznovrsnija. U ovakvim društvima raste uloga škole u promicanju društvene kohezije i pokretljivosti kao i njena uloga u pripremi učenika za život u zajednici. Za proces izgradnje stabilnih društava svaka škola će biti značajna. U uspostavi pluralnih obrazovnih zajednica, koje se ponašaju prema pravilima demokratskog sudjelovanja, u kojima je omogućen dijalog i u kojima se odbacuju rješenja pomoću prisile, autoritarnosti i sukoba, Islamska zajednica može i treba sudjelovati i sa svojim odgojno-obrazovnim sistemom. U kontekstu uspostave pluralnih obrazovnih zajednica nije dovoljna pasivna tolerancija, nego je neophodan i pozitivni aktivitet. Skoro da se sa sigurnošću može ustvrditi da bez naučno-pedagoškog instituta nije moguće spomenute ciljeve i zadatke ozbiljno ostvarivati.

Preobrazbe i preokreti koji se događaju diljem svijeta, van svake sumnje, odražavaju se na sve one koji se, na ovaj ili onaj način, bave odgojem i obrazovanjem. Zato svi organizatori obrazovanja moraju odgovoriti na novonastale izazove i rastuće potrebe koje se brzo mijenjaju. Svako zaobilaženje ovih potreba neće iste otkloniti. Njihovo izbacivanje kroz prozor samo će ponoviti njihovo ponovno

vraćanje na vrata. Novonastali izazovi i porasle potrebe traže dinamičnu međuigru kreativnosti, hrabrosti i odlučnosti, a ne njihovo ignoriranje ili zaobilaženje. Djelotvorne promjene i volju da se odgovori na izazove nije moguće nadomjestiti nikakvim čekanjima i iščekivanjima, a pogotovu nekakvom ravnodušnošću ili nezainteresiranošću. Pronaći odgovore na savremene izazove isto je što i usredotočiti svoju pažnju na širenje obrazovnih mogućnosti. Ideja o osnivanju naučno-pedagoškog instituta Islamske zajednice pripada zadovoljenju savremenih potreba.

BILJEŠKE:

¹ Nizozemska je davne 1889. godine dala prvi put potporu privatnim školama. Ustavom iz 1917. godine, u ovoj zemlji, izvršeno je izjednačavanje u finansiranju državnih i privatnih škola.

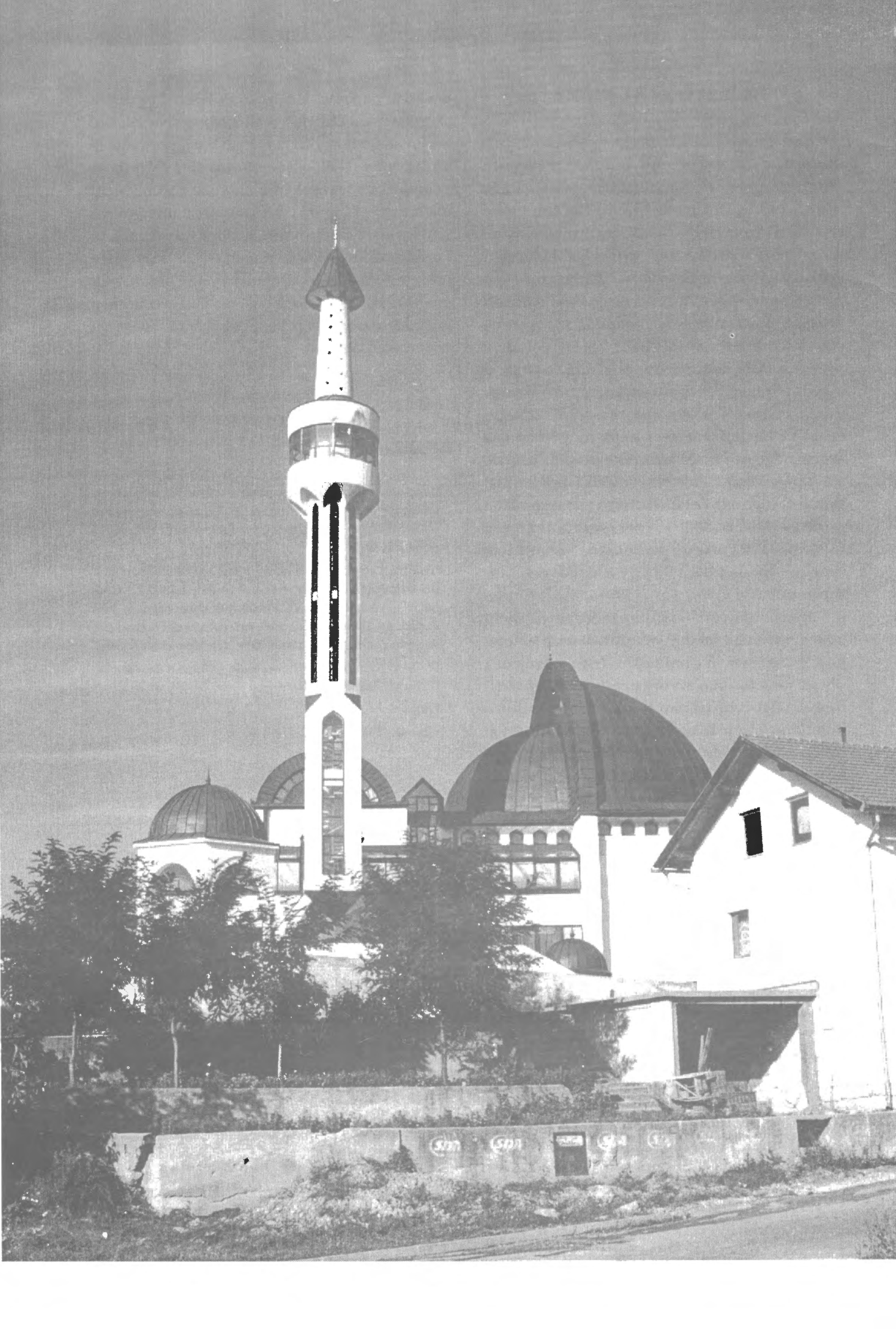
² Privatne škole (private schools) u Velikoj Britaniji godina-ma su nosile naziv "javne škole" (public schools). Ovaj naziv je ukazivao na ekskluzivnost zbog čega su bile napadane. Da bi se oslobodile prizvuka ekskluzivnosti ove škole su nazvane "nezavisne škole" (independent schols).

³ Walford, G. (1992.), *Privatne škole- Iskustva u deset zemlja*, "Educa", Zagreb, str. 7.

⁴ Isto, str. 11.

⁵ Glasnik (2000.), broj 1-2, str. 8.

m

RADNA GRUPA: POTREBE ZA NAUČNO-PEDAGOŠKIM INSTITUTOM IZ U BOSNI I HERCEGOVINI

Dževad HODŽIĆ:

Ja otvaram diskusiju o temi i pitanjima koja su naznačena u referatu prof. Slatine. Mislim da se možemo složiti da je ovo važno pitanje. Ako mogu predložiti, možemo li sada ovo pitanje ili sva pitanja, koja izlaganje prof. Slatine podrazumijeva, na neki način sada više prevesti na jedan konkretniji plan IZ-e i situacije u kojoj IZ ima obrazovni sistem u kojem je jedan fakultet, tri IPA-e, osam medresa. Unutar IZ-e VPS koordinira ili vodi neke poslove vezane za praćenje nastave. Ja ne znam kako je s Fakultetom, da li VPS tu ima neke veze? Molim vas koja je to služba u IZ-i koja koordinira rad, koja upravlja, prati i pomaže rad obrazovnih institucija unutar IZ-e, ako su one u sistemu? Onda bi to trebalo značiti da je to VPS. Ja znam da je ona zadužena za medrese, a to je osam medresa. Je li i za akademije, i je li i na koji način za Fakultet? Ako nije, onda se postavlja pitanje kako to funkcionira kao sistem? Ili u najmanju ruku ako jeste samo za medrese, može li VPS, zato sam rekao da malo prevedemo na konkretniji plan, koja ima tri stručna čovjeka i jedno tehničko lice, da li ona sa toliko malo ljudi može da pokriva cjelokupan vjerskoprosvjetni život u IZ-i? To znači da se bavi svim imamima, vjeroučiteljima, muallimima i svom djelatnošću svih osam medresa i tri pedagoške akademije. Šta ja mislim da sugeriram kao perspektivu razgovora? Možemo li iz izlaganja prof. Slatine, koje pledira za osnivanje naučno-pedagoškog instituta da idemo na neke zaključke koji bi bili neko prijelazno rješenje, dok ne dođemo do toga da kao urgentan zaključak, preporuku da VPS mora materijalno, tehnički, kadrovski i finansijski biti znatno ojačana, da bi mogla bar minimalno, ali ipak pokrivati rad obrazovnih institucija.

Zijad LJEVAKOVIĆ:

Podržao bih ovu diskusiju. Argumenti dr. Slatine su i više nego uvjerljivi, i nemoj da o tome razgovaramo. Samo kako to predložiti u konkretnu realizaciju i gdje to smjestiti unutar mehanizma IZ-e. Bilo u VPS ili negdje drugdje, ovaj institut peda-

goški, znači islamsko obrazovanje unutar Zajednice itd.

Htio bih da naglasim, evo podržavam, i ima dvije-tri godine da mi ukazujemo našim ljudima u IZ-i da je potreba IZ-e toliko narasla da je nemoguće više voditi ne samo službu nego unutar službe moraju biti posebne specijalnosti, evo možemo reći institut. Imate jedan fakultet, tri akademije, osam medresa, imate rad u vojsci, rad u mektebskoj nastavi, rad profesora u srednjoj školi i predškolskim ustanovama koje još nismo zahvatili, studentski domovi, zatvori itd. Mislim da već imamo neke identificirane stvari. Nadraslo je to mogućnosti službe koja ima tri čovjeka.

Znate, htio bih reći da nam izađe iz glava ono nemamo sredstava. Neko može vrlo lahko razvaliti dobre ideje. Hajmo ih postaviti kao svoje zadatke, pa kad budemo imali sredstava da ih realiziramo. I drugo, sa postojećim kadrom radit ćemo pet godina i naučili smo u IZ-i raditi 'nako, što bi rekli džabe. S postojećim kadrom Fakulteta, akademija, taj rad neka bude ispočetka iz entuzijazma, bez ikakvih primanja ili u postojećim primanjima itd.

A može se i rokadama, ima višak ljudi na nekim mjestima.

I još jedna apsurdnost. Da li smo mi Bogom ovdje osuđeni što nigdje na svijetu nema?

Ja ću iznijeti svoj položaj, ja sam sa profesorom Slatinom o tome govorio i Reisu-l-ulemi postavio to pitanje. Planovi i programi su tehnička rješenja. Daj nam ciljeve!

Reisu-l-ulema ovako kaže: "Ko će ti dati ciljeve? Nema ko! Ti!"

Ljudi hoću da kažem da je apsurdno da nama nema ko dati ciljeve, do mi sami sebi, Fakultet, akademije i medrese. Mi moramo sami sebi odrediti ciljeve. Druga je stvar ko će to kasnije pravno verifikirati, ali mi ih moramo sami odrediti.

I još jedna apsurdnost, jedan profesor u medresi radi sada planove i programe u medresi, on lično, jer nema mimo njega niko drugi. To govori da mora postojati neki institut izvan. Ja radim sebi plan i program, radim svoj udžbenik, ja sam kontrola samom sebi i ocjenjujem sam sebe. Ne ide to.

Jedan primjer, ja iz vojske hoću da se vratim u IZ-u, a jedan general meni kaže: "Ostani, bićeš general!" Ja ga gledam, - pa ja nisam učio za vojsku, nego me nužda natjerala u vojsku. Prvo: - ja nisam

za vojske. Ja sam učio da budem hodža. Drugo, zauzimam mjesto školovanom čovjeku i treće kad dođe američki general ja sam nepismen za njega, ti meni možeš dati čin maršala ali ja sam mogu biti smiješan u tom činu. Dakle, u susretu sa ovim svijetom, ispadamo smiješni.

Ja vas molim nemojte da vas ova okoštala i neka druga administrativna prepreka natjera da donesemo odluke, pa ćemo ih realizirati. I da se sjetite da smo mi nekad i naši očevi radili bez plaća. Ja se sjećam da je moj otac godišnje imao 12.000 a meni treba 18.000 i proda ovcu i meni dva mjeseca ima. Hajdemo donijeti odluke, koje su validne a kad ih mognemo realizirati. Ispočetka, entuzijazmom, i postojećim snagama bez nagrade a kasnije kad se mogne biće i nagrađivanja.

Avdo IMŠIROVIĆ:

Mislim da ovdje ne treba ništa argumentirati. Ako pođemo od prof. Slatine ili prof. Ljevakovića, argumenata ima, ali pitanje je kako? Ostaje pitanje finansiranja. Ovo ne mora zaživjeti odmah punim kapacitetom, ali neka radi onoliko koliko se može finansirati. Evo recimo, udžbenička literatura, što je jedan od njegovih zadataka, ako bude išla preko instituta. Vi vidite koliko imamo udžbenika u vjeronauci, mektebima, medresama itd. Ja mislim da su to značajna sredstva. Mislim da kada bi se počelo s ovim raditi, da bi ljudi koji su skloni pronalaženju sredstava, pronašli sredstava, i to dovoljno. Samo je pitanje organizacijske naravi. Ovo koordiniranje koje sada radi VPS je samo jedan dio instituta, i mislim da nije ni primarni dio tog instituta. I mislim da Rijaset opet mora imati takvu službu u svojoj organizaciji.

Dževad HODŽIĆ:

Naravno. Mi treba da idemo sada prema rješenju gdje bi smjestili institut negdje u nizu službi, koji bi promatrao ili radio u okviru VPS. Ja sam za to da se ojača VPS. Ovdje je VPS referent Rijasetu IZ-e i on je drugi čovjek IZ-e po njenoj definiciji, jer je vjerskoprosvjetna misija IZ-e temeljna. To bi trebalo biti tako i ta služba da je prva služba jer je ona temeljna služba IZ-e. I nju treba braniti tako što će se putem nje formirati, u početku, nukleus tog naučno-pedagoškog instituta

i neki drugi instituti i neke druge podslužbe te temeljne službe IZ-e.

Avdo IMŠIROVIĆ:

To je pitanje koncepcije. Da li treba osnivati jednu naučnu ustanovu u okviru IZ-e koja bi bila sličnija drugim ustanovama, medresama itd. ili je direktno u organizacijsku strukturu uklopiti na način da je ona dio Rijasetu, dio izvršne vlasti IZ-e. I to je pitanje.

mr. Mustafa JAHIĆ:

Ova ideja je zaista izvanredna. Ali ja mislim da nama ovdje trebaju dvije institucije i da mi govorimo o dvije institucije. Nama treba za početak ova služba koja bi prešla u centar ili eventualno zavod, jer je to više stručna služba. Pored toga i institut koji bi se bavio naučno-istraživačkim radom u tom domenu. Jer mi osnivanjem instituta moramo opet imati neku službu, zavod ili centar za vjerskoprosvjetni, odnosno pedagoški rad u IZ-i. Jer tu su dvije vrste poslova: organizacijsko-stručni poslovi, u tom domenu kao jedno, i drugo - naučno-istraživački rad na tom polju. U prvom slučaju to bi bila služba, centar ili zavod a u drugom institut koji bi sa naučnog aspekta obrađivao tu problematiku. Ja mislim da bi bilo dobro i to bi se moglo odmah uraditi da se VPS preimenuje u Zavod i da se ojača i razvije u tom pogledu da ona pokriva cjelokupni pedagoško-obrazovni sistem IZ-e, a da se planira otvaranje instituta. Mislim da se ne bi trebalo zadržati na ideji ovoga naučno-pedagoškog instituta, jer mislim da IZ-a treba jedan institut mnogo šireg dijapazona. Svi znamo da svaki fakultet Sarajevskog univerziteta istovremeno ima i institut. Ovo nije nova ideja i ona postoji u IZ-i od kako se počelo ozbiljnije raditi na izgradnji zgrade Gazi Husrev-begove biblioteke. I tu se planira otvaranje jednog instituta za islamske nauke, u kojem bi radili uglavnom profesori Islamskog fakulteta. Jer jedan profesor na Fakultetu bi se bavio predavačkim radom, a na institutu bi se bavio naučno-istraživačkim radom. U okviru tog instituta bi bio jedan odsjek koji bi se bavio pedagoškim istraživanjima i mislim da bi u tom domenu najbolje bilo formirati taj institut, a biblioteka bi bila izvanredna logistika tog instituta. Tako bi na

institutu za islamske studije bio i odsjek za pedagoški rad.

Dr. Mujo SLATINA:

Ja vam mogu reći da ima mnogo primjera gdje je institut u Sarajevu počeo sa jednim doktorom nauka. Plašim se da vam nije strategija i taktika dobra. Mi moramo odmah u taj institut staviti čovjeka menadžerskih sposobnosti, pa za dvije-tri godine da donese dva projekta. I ova razrada da unutar tog instituta bude i ovaj dio, mislim logično je jer ne bi trebalo suprotstavljati nauku i struku. Predlažem da se odmah ide sa početkom rada instituta, upravo nukleusu, kako je ovdje diskutirano. Ako bismo mi sada VPS preorijentali u zavod i dali novi kadar, mi bismo Zajednici napravili dobar materijalni teret i među ljudima ne bi bila suglasnost, pretpostavljam. Zato je bolje dati ideju da se napravi taj mali nukleus i da ima jedan ili više (jučer je bilo primjera da su nedovoljno iskorišteni naučnici i ljudi iz IZ-e). Jučer je bilo primjera kako muftijstvo treba da ima po jednog tehnologa, pedagoga ne govorim namjerno, jer ljudi pod pedagogom svašta podrazumijevaju. Ja pod pedagogom podrazumijevam onoga koji tehnološki i organizaciono ima cjelinu kojom on upravlja. Ova ideja se razlikuje samo malo u nijansi.

mr. Nusret ISANOVIĆ:

Ja bih rekao nekoliko prijedloga koji su proistekli iz razgovora koje sam ja imao vezano i za potrebu instituta. Ja ću podsjetiti prof. Slatinu da smo mi poodavno razgovarali o tome, da smo pokušavali nešto napraviti na tom planu ali nažalost, nismo naišli na razumijevanje. Mi se svi slažemo da VPS nije dovoljno suvremena i dovoljno efikasno postavljena. To ne možemo adresirati na VPS, jer oni rade nekoliko puta više i, zaista, ponekad ih možemo sažalijevati, s obzirom na nerazumijevanje, s obzirom na teret itd. Potrebno ju je reorganizirati i ovu činjenicu koju si ti iznio privesti svijesti da se zaista toj službi da značaj koji joj pripada, koji joj pripada po naravi stvari. Međutim, unutar te službe smještati institut nije prirodno. VPS bi trebalo da koordinira te poslove, i da institut bude u službi ciljeva VPS-a. A institut treba smjestiti tamo gdje mu je prirodno mjesto, a to je pri institucijama koje se bave po naravi stvari

tim poslom. Da li organizirano ili neorganizirano, a to je FIN i IPA. Zbog čega spominjem akademije? Kada se osnivala IPA, ja sam tu prvu rudimentiranu koncepciju dao. Tada je već bilo zamišljeno da pri IPA bude neki pedagoški institut. Mi imamo i mi smo zbog toga od naših sredstava školovali 12 naših studenata. Ti studenti su prošli kroz ruke, pored ostalog, i prof. Slatine, Ismeta Dizdarevića itd. Neki će sada upisati postdiplomski studij. To su bili briljantni studenti. Oni čekaju da budu angažirani. Mi ih već angažiramo na nekim projektima. Mi već imamo istraživački tim na akademiji, imamo osobu koja sad doktorira i koja bi možda mogla da bude, ne mora to biti pedagoška akademija, ja govorim o prirodnom smještaju i nečemu što već postoji kao potencijal. Kolegica Edina Vejo već doktorira. Područje je vrlo blisko, komplementarno i uz pomoć iskusnijih ljudi koji s nama dobro surađuju kao što je prof. Slatina, Hašim Muminović itd. koji bi nas mogli, to je blagodarno, uvesti u tu vrstu posla. Postaviti to na jedne ozbiljne osnove, i mislim da bi se već moglo s tim, u nekom smislu, startovati.

Ne znam koliko imamo oči da vidimo, koliko smo široki i oslobođeni nekih tereta da prepoznamo taj potencijal. Na IPA to već postoji. Dakle, ne mora to biti na IPA, ali ljudi koji su dolje se mogu angažirati bilo gdje, ali to jezgro već postoji. Ja sugeriram da se to prepozna, da se redefinira, da se osnaži i da se ide dalje. Kada je u pitanju ta vrsta instituta, mislim instituta koji predlaže kolega Jahić, njegovo prirodno mjesto je na FIN-u.

mr. Mustafa JAHIĆ:

Slažemo se. Ja to isto mislim, a kada je govor bio o biblioteci, mislio sam na zgradu, jer institut ne može bez biblioteke. I ne mora da znači da bi institut bio smješten u biblioteci nego da bi institut koristio biblioteku.

mr. Nusret ISANOVIĆ:

Samo da podsjetim. Spomenut ću fakultet kojim sam se bavio i posvećivao mu više pažnje. Dakle, to je Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu. On ima četiri instituta. Jedan od tih instituta je i Katehetski institut, koji se pored ostalog bavi i ovim pitanjima o kojima mi ovdje raspravljamo. Ja sam na nekoliko fakulteta razgovarao sa dekanima. Uz jako mala sredstava su pri tim fakultetima

organizirani instituti sa nekoliko centara. Centri su sada formirani zavisno od stvarnih potreba. Ljudi koji rade na tim poslovima. To su ljudi koji su iz nastave. Dakle, on ima po naravi posla, on ima obavezu da se bavi istraživanjem. I on nije iz budžeta plaćen, što je jako važno, nego je plaćen od projekata, dakle od zarada za projekat. I vjerujte to što mi nekada kao nauk smatramo, ta dodatna sredstva, vjerujte ako su sa menadžerski orijentiranim ljudima, nove misli, znate, to se prodaje.

Ibrahim BEGOVIĆ:

Meni je žao što Muharem-ef. nije tu, da bi dao neke šire podatke koji su nam ovdje potrebni o VPS ali mi to zapravo dobro znamo i mislim da to ne treba isticati. Tu je i Zijad-ef., koji je radio u VPS-u prije i zna svu tu djelatnost. VPS svoj rad organizira uz pomoć cjelokupne strukture IZ-e, preko muftijstava i glavnih imama itd. i ona na neki način ove poslove koje je radila i pokrivala je kroz timove ljudi koje je okupljala kada je u pitanju i izrada udžbenika i praćenje kompletnog tog instrumentarija vezanog za realizaciju vjerskoprosvjernog života kod nas. Nema sumnje i mi to odavno potenciramo da VPS treba ojačati, bez obzira na potrebu instituta. Ojačanje je potrebno jer se osjeća da je zagašen njen rad itd. U onom smislu u kojem su prof. Slatina i Nusret-ef. govorili zapravo mi i smatramo da osnivanje jednog instituta treba prirodno da ide pri postojećim našim naučnim institucijama. Da taj institut pored ostalog bude u službi i rada VPS-a, odnosno onoga što ona pokriva. Da opslužuje niz naših institucija i službi. U tom smislu ne treba razmišljati o radikalnom zaokretu VPS-a, koja ima svoju tradiciju otkako postoji IZ-a kod nas, nego je osnažiti kadrovski i omogućiti joj da ona i putem instituta dobiva potrebnu pomoć za realizaciju ciljeva i zadatka koji su postavljeni. Mi imamo sada potrebu da okupljamo ljude iz postojećih institucija i - formiraš sam sebi ciljeve. Ali kad bismo se vratili na teren oni bi rekli pa vi i jeste tu zbog toga da date te ciljeve. Znači sad je bitno akumulirati ne samo ideje, nego i ljude i usmjeriti ka definiranju cilja. Dakle, ako govorimo o potrebi instituta, to nije upitno, a ako govorimo o njegovom smještanju onda je prirodno da to bude na jednoj od ovih visokoškolskih ustanova, ali to ne isključuje mogućnost njegovog lociranja...

Dževad HODŽIĆ:

Molim vas, možemo li ovako, da idemo na dva zaključka.

Jedan je potreba osnivanja naučno-pedagoškog instituta koji bi mogao da se postavi u okvire ili pri FIN-u ili pri jednoj od IPA i da IZ samostalno ocijeni gdje, i da se u tom smislu sugerira izrada jednog elaborata za koncipiranje tog instituta. Da se naglasi vrhu IZ-e da se taj institut može finansirati, ne iz budžeta nego iz honorara projekata koji se mogu tržišno postavljati.

Drugi zaključak da ide ka tome da VPS treba osnažiti i u smislu njenog značaja i u smislu prostora i tehničkih, materijalnih sredstava i ljudi jer, dakle, čak i kad institut bude perfektno radio, VPS treba da se ojača jer naprosto treba, jer naučno-pedagoški institut ne radi provjeru nastavnika, kontrolu vjeronauke, vjeroučitelja itd. Ta služba treba da bude i da mi na neki način u zaključku impliciramo jedan kritički odnos prema stanju stvari. A to je da ona danas nije ono što bi trebala da bude: temeljna služba IZ-e po njenoj definiciji.

Muharem HASANBEGOVIĆ:

Odavde je dobro poslati inicijativu da se još jedanput naglasi da je VPS ne samo temeljna služba IZ-e, njenu važnost treba podcrtati. Polazeći od te važnosti, s obzirom na jako širok dijapazon onoga što potpada pod VPS-u. Šta je to sve? Djeca kroz obdanište, osnovno obrazovanje, srednje, visoko obrazovanje, džemate različito strukturirane, dženaze itd. Sav život ona pokriva, ona organizira.

Dževad HODŽIĆ:

To je važno. To što je Zijad-ef. rekao, to nije slučajno rekao, jer mi to pokušavamo da kažemo. Odgovori idu, donekle su birokratski, donekle pravni, donekle realni, u odnosu na neke naše planove. Ali odgovori često idu da mi nemamo finansijske i materijalne mogućnosti, i da je naša sugestija da postoje neke druge službe kao i neki ljudi. Ne mislim da treba neko iz MINE da pređe u VPS, ali u Rijasetu ima neiskorištenih ljudi.

Ibrahim BEGOVIĆ:

Molim Vas, ovo što se predviđa da bi ta služba trebala da radi, ona premašuje svoj naziv. Nije to

VPS. Mi imamo Izdavački centar, Centar za islamsku arhitekturu, ona premašuje svoje okvire i to nije više služba, to mora biti nešto drugo.

Zijad LJEVAKOVIĆ:

Mi možemo redefimirati naslove ali šta to znači bez ovih promjena.

Dževad HODŽIĆ:

Ostavimo to kako će se ona zvati, ali da mi u zaključku imamo to da mi podupiremo jače, snažnije, koncipiranje VPS. Nismo ovdje sada planirali promjenu naziva VPS, i ne možemo razgovarati sada o tome.

Muharem HASANBEGOVIĆ:

Mislim da je važno da sa ovog skupa potekne inicijativa da se odredi ili predloži jedna osoba za izradu elaborata, sasvim ozbiljnog, onog što bi se zvalo realnog elaborata, uvažavajući sve prilike u kojima jesmo. U nekih narednih pet godina da on profunkcionira.

mr. Nusret ISANOVIĆ:

Ako hoćemo ozbiljno raditi, treba da to radi ipak jedan stručni tim. I taj tim ima nekoga ko ga vodi. Jer ne može se s jednim čovjekom.

Muharem HASANBEGOVIĆ:

Vi morate imati jednog inicijatora, onoga ko će biti odgovoran, a naravno da to treba raditi tim ljudi.

PLENARNA DISKUSIJA

mr. Nusret ISANOVIĆ:

Govorili smo o potrebi osnivanja pedagoškog instituta unutar IZ-e i došli smo do dva zaključka:

1. da VPS-u, budući da je ona najvažnija institucija IZ-e, treba osnažiti, u nekom smislu osvežiti i tamo gdje je potrebno reorganizirati je. Institut bi trebao biti u funkciji širokih poslova VPS-a;

2. postoji nužna potreba za osnivanje pedagoškog instituta i u tom smo se svi suglasili. Smatramo da bi prirodno mjesto tog instituta mogli da

budu ili FIN ili neka IPA. Malo smo diskutirali o tim pretpostavkama i mislim da su one u toj diskusiji bile očite i nesporne. Ova grupa sugerira da se odredi kompetentna osoba koja bi okupila tim i izvršila potrebne pripreme za izradu elaborata za osnivanje instituta. Dužan sam, također, da napomenem, da postoji druga varijanta koja je također bila na diskusiji. Dakle, da institut bude osnovan kao zasebna institucija. Kada smo razmatrali ovu prvu mogućnost da bude njegovo prirodno mjesto pri postojećim naučno-obrazovnim institucijama, smatrali smo da bi to bilo za početak mnogo racionalnije, zato što bi se već zaposleni na tim institucijama bavili tim poslovima, i ne bi se iz budžeta posebna sredstva izdvajala za njihovo angažiranje. Oni bi bili plaćeni za svoje dodatno angažiranje u radu na institutu iz dobivenih sredstava od projekata.

Muhamed SALKIĆ:

Naša radna grupa bavila se referatom koji je tretirao ulogu IZ-e u obrazovnom sistemu i njene nadležnosti, njene mogućnosti i u tom smislu proizašlo je nekoliko zaključaka. Ti zaključci su:

1. da IZ-a mora preuzeti odgovornost za disciplinu i jedinstvo u obrazovnom sistemu IZ-e. Podržava se taj decentralizam u smislu da se ostavljaju mogućnosti za razvoj i za aktivnosti u svim školama, IPA-ma, Fakultetu itd., ali IZ mora uzeti pod kontrolu cijeli sistem obrazovanja i za neizvršenje toga se ne mogu nalaziti nikakva opravdanja niti razlozi;

2. da se jačaju postojeće službe u okviru IZ-e, primarno VPS;

3. da Rijaset IZ-e nađe načina da kontaktira sa kantonima, budući da su kantoni sada uglavnom finansijeri postojećih medresa i akademija. I da u tom smislu Rijaset IZ-e preko svoje jedne stručne ekipe u kontaktima sa tim kantonima razmotri postojeće stanje i da vidi perspektivu, možda zakonodavstva ili promjena koje se navješćavaju u kantonima kako bi medrese ostale i dalje kandidati za finansiranje iz budžetskih sredstava u kantonima;

4. podržana je inicijativa za osnivanje instituta, kao multidisciplinarnog ambijenta u kome bi institut bio i imao različite grupe predmeta na kome bi se pravile analize potreba IZ-e;

5. da se u IZ-i temeljito sagledaju potrebe IZ-e za kadrom u samoj Zajednici. Da Zajednica dobije pri tome najbolji kadar iz obrazovnih institucija koje je osnovala i nad kojima vodi nadzor i brigu. A da se pri tome također vodi računa i o prijemu broja učenika u škole, IPA-e i FIN. Da se polazi od primarne potrebe IZ-e za kadrom i da se vodi računa o optimalnom broju upisanih u ove škole, naravno ne umanjujući pri tome ni mogućnost da se u okviru medresa, kako smo raspravljali, dakle daje se podrška postojanju medresa, njihovom radu itd. Dakle, ne umanjuje se potreba da se u okviru medresa ne priprema i ne obrazuje kadar za nastavka školovanja i na drugim fakultetima i

6. zadnji da se na FIN-u, IPA-ma i na medresama osnivaju ovi stručni aktivni po predmetima. Recimo za arapski jezik i da oni razmjenjuju svojim susretima iskustva, znanja iz određenih predmeta i tu je bio također prijedlog da profesori sa FIN-ida na akademije i drže tamo predavanja te da se napravi protok kadra sa akademijama na FIN i sa FIN-a na akademije. Znači da se poboljša ta fluktuacija, u smislu da se prezentira rad profesora, da se upoznaju učenici itd.

Ismet VELADŽIĆ:

Ja sada otvaram raspravu o ovim pitanjima i referatima koje ste čuli i ostavljamo mogućnost da, ukoliko neko ima potrebu, i povodom jučerašnjih rasprava i referata govori. Ako je ostalo nešto nedorečeno, da ovom prilikom učestvuje u raspravi, kako bismo ovaj posao privodili kraju i kako bismo se približili nekim općim preporukama koje ćemo mi sa ovog našeg skupa uputiti prema organima i institucijama IZ-e.

Hasan ČENGIĆ:

Ako sam ja razumio ovo je faktički završetak ovog okruglog stola. Vrlo kratko i vrlo jasno želim reći da cijenim da je ovaj okrugli sto izuzetno značajan. Pokazao je da IZ-a može organizirati vrlo ozbiljne razgovore o važnim temama funkcioniranja IZ-e i pitanjima muslimana unutar IZ-e. Ovdje prisutni, ali baš svi, pokazali su izuzetan interes kroz svoje diskusije i aktivnosti na ovom okruglom stolu za ova pitanja, što potvrđuje da je organizator izabrao kompetentne ljude. Istovremeno to potvrđuje da ljudi koji rade i djeluju unutar

obrazovnih institucija IZ-e jesu i kompetentni i zainteresirani da se na ovim pitanjima radi.

Očito je da IZ-a treba preuzeti vrlo jasne, neposredne korake u vođenju ovog procesa dalje. I smatram da je ovaj okrugli sto ponudio jedan broj tema, pitanja i učesnika u ovim pitanjima koji mogu nastaviti dalje rješavati ove probleme.

Što se tiče zaključaka ja bih iskoristio priliku da ih sada predložim.

1. Nakon svih diskusija jasno je da je potrebno izvršiti promjene u obrazovnom sistemu unutar IZ-e. Pripreme za te promjene treba izvršiti do početka naredne školske godine.

2. Treba formirati radne timove za teme o kojima se jučer i danas razgovaralo, od učesnika ovog okruglog stola i drugih kompetentnih ljudi unutar IZ-e i vani koji mogu pomoći, uz puni angažman VPS-e, pod pokroviteljstvom Rijasetu IZ-e uz izradu dokumenata nakon onoga što je na ovom okruglom stolu inicirano u pravcu potrebnih izmjena u vezi sa obrazovnim sistemom. I da se izrada tih dokumenata završi u roku od četiri mjeseca od tada, a da se ti dokumenti prezentiraju na narednom okruglom stolu o kojem treba da odlučuje organizator. Predlažem da isti organizator bude i narednog okruglog stola uz dodatak i zvanično VPS-a IZ-e.

3. Da se izradi akcioni plan za osiguranje kvalitetnih predavača u svim postojećim medresama za grupu vjerskih i pedagoških predmeta. Razloga je puno, a dovoljno je što smo čuli da svršenicima istih programa u medresama različitim pokazuju na fakultetima nedopustivo različite nivoe u znanju, a to se razumije da kompetentnost predavača nije svugdje jednaka i da moramo ići ka ujednačavanju tih standarda.

Dževad HODŽIĆ:

Ja bih sada rekao nešto što je možda trebalo jučer govoriti. Naime radi se o važnosti koncepta prakse kroz medresu. Vi svi znate kada je Gazi Husrev-begova medresa bila jedina medresa u BiH, tada je većina, bezmalo svi učenici medrese, svakog ramazana su odlazili na ramazansku praksu. Danas to više nije slučaj, ali i da jeste i kako god da je u stručnim školama, a medrese to jesu, ja mislim i govorim to iz iskustva jer sam uključen u nastavu medresa, u stručnim školama praksa bi morala biti

mного obaveznija, šire koncipirana, širim sadržajima jer se ona kod nas uglavnom svodi na obredne uslužne djelatnosti i nešto dodatno za ramazan. Mi nemamo obaveznost prakse, nemamo praćenje te prakse i mislim da moramo proširiti sadržaje te prakse i da treba biti ocjena iz te prakse. Treba da bude ta ocjena, a to je pokazatelj našeg odnosa prema obrazovanju. Ovdje je jučer hadži Reis-efendija u svom uvodnom izlaganju naglasio tu potrebu tih primijenjenih znanosti, a mi svi koji smo završili medrese imamo pomalo taj problem da smo previše uronjeni u to metafizičko obrazovanje. Budući da učimo ove velike vječne istine vrlo lahko iskliznemo u to da je to jedno samozadovoljstvo i zapravo šta danas znači ako znamo o svim ovim vječnim istinama, šta za nas znači da bude znanost i disciplina nešto što se tiče praktičnih stvari, rada sa raznim grupacijama ljudi itd. Mislim da bi trebalo da više vodimo računa u tim promjenama kojima ćemo eventualno pristupiti o praksi u medresama, akademijama pa i na fakultetu. Da bude mnogo zahtjevnije i ozbiljnije koncipirana, da bude obavezna. A to znači da, bar u medresama, ulazi u svjedodžbu. I pošto je riječ ovdje i o imamima važno je obrazovanje uz rad kroz doškoloavanje kadra ili permanentno obrazovanje.

Mustafa SPAHIĆ:

U svom, možda u filozofiji najpoznatijem djelu *Država*, Platon je ustvrdio da je obrazovanje i odgoj, briga najviše zajednice, države. Haldun šesto poglavlje *Mukaddime* naslovljava *Organizacija nauke i kako je postići*. Mi muslimani u BiH unazad šest stoljeća prolazimo kroz sedam državnopravnih i društveno-političkih okvira. Prvi - okvir Osmanske carevine u kojem je ovdje obrazovanje i odgoj bilo jedno, jedinstveno na razini carevine koja je pokrivala osam miliona kvadratnih kilometara, na tri kontinenta. Obrazovanje je bilo konzistentno i komplementarno i sistemski uređeno. Plus stalno obrazovanje kroz neobavezno obrazovanje jer svaka noć je u Sarajevu bila pokrivena jedna *Mesneviom*, druga *Tirmizijom* itd. Sa dolaskom drugog, koji je promijenio kulturno-civilizacijski krug, koji je u biti kao zapadnoevropski utemeljen on donosi novume. Svaki novi državnopravni okvir donosi novume koji se reflektuju ovdje na IZ-u, sa ambicijom Austro-Ugarske da se infiltrira u naš

život. Oni su donijeli gimnazije, najkvalitetnije škole koje su ikad na ovom tlu bile i donijeli su ruždije. Treći i četvrti donose svoje. Mi zaboravljamo da je 1923. postojala Velika medresa kralja Aleksandra u Skoplju, u kojoj je direktor bio Hasan Vrebac. Ono što je najkvalitetnije iznutra IZ-e bilo urađeno jeste VIŠT, koji je dao najkvalitetniji kadar IZ-i. I dolazi i ovo vrijeme od 1945. naovamo kada su medrese ukidane. Mene je strah načina kako su ukidane, da ih isto tako na jedan brzoplet, nepromišljen način, nismo obnavljali.

Kada je riječ o imamsko-hatibskom i muallimskom poslu nema tu unitarnih ni istovjetnih rješenja. Ali zločin je u velikim gradovima već sada ne profilirati hatiba. Zločin je da dijete koje je sad završilo medresu sutra bude hatib u džamiji u Bihaću. Već se sada može pristupiti tome bar u ovim velikim gradovima. Stalno mi je na umu izjava generala Dudakovića: "Ja kao komandant Armije ne mogu dopustiti da mi sa srednjom školom komandira čovjek na trideset vojnika."

Mi dva dana raspravljamo o ovom pozivu koji u mektebima i školama obavljaju vjeroučitelji. Što se tiče onoga u školama - to od nas ovisi samo u smislu dobrih želja. Država diktira hoće li to biti ili ne. Naša odluka o tome nije.

Kako da sistem osam medresa bude osam u jedan ili jedan u osam? Kako? Presudna je stvar iz iste kese. Nemojte misliti da ima ludaka na svijetu koji će davati pare, a da ti odlučuješ. U onoj mjeri u kojoj on finansijski učestvuje on će nastojati i da odlučuje.

Postavlja se pitanje ko je taj u ovih pet kulturno-civilizacijskih krugova ostao i opstao i izdržao. To je Gazijina medresa. Ne vjerujem da je to rezultat naše pameti, nego Božije milosti i one Gazijine dove.

Mi moramo sebi postaviti pitanje, šta će od ovoga sutra opstati. Kakvu mi svjesnu akciju možemo poduzeti, jer akademije se množe po istom principu kao i medrese. To je nezaustavljiv proces. Jer može se reći - uredu. Jedan od kriterija je i udaljenost. Može li medresa od medrese biti udaljena 30 km? Može li postojati medresa da teritorijalno opslužuje 50 000 stanovnika.

Ja vas molim da se odmah danas formira tijelo najstručnijih i najkompetentnijih ljudi koji će izvršiti kontrolu rada u medresama i akademijama.

Jedno su akti, planovi i programi, ali mi moramo znati šta se radi tamo, jer je to i naša odgovornost. Gdje bi se moglo u okviru akademija učiniti nešto na jedinstvu. Gdje bi se moglo? Po mom mišljenju sve bi akademije mogle imati jedan isti upravni odbor kompetentnih ljudi, gdje bi se mogli standardi i kriteriji garantirati. Imati jedan uvid centralne zajednice i ne bi niko ništa izgubio.

Dr. Džemaludin LATIĆ:

Braćo i sestre, zamislimo da mi obrazovni sistem u IZ-i savršeno uredimo. Da imamo dobre nastavne planove i programe, suradnju među medresama itd. Da li ćemo mi time završiti naš posao? Nećemo ako ne budemo imali jasno određene ciljeve našeg obrazovanja.

Da bismo tačno znali ciljeve našeg obrazovanja mi treba da u nekoj mjeri isplaniramo budućnost, u onoj mjeri u kojoj je ona šerijatski dopuštena. Planirati budućnost znači posmatrati vrijeme i okolnosti u kojima mi živimo. Nema nikakve sumnje da će udari na akidu, na islam biti konstantni. Ja sam ovih dana pod utjecajem jedne knjige koju doktor Karić radi, gdje njen autor Sejjid Kutb jasno govori da međunarodni imperijalizam, cionizam i orijentalizam i komunizam nikada neće prestati da udaraju ne samo na teritorije, nego i na islamsku akidu.

Naravno, naši mislioci poput prof. Neimarlije sada trebaju da začepu uši, jer oni stalno guslaju o civilnom društvu ovdje i slično.

Ukoliko mi koji radimo u obrazovanju budemo to i prihvatili i ne budemo primijetili te buduće snage koje rade na uništenju akide, onda naše obrazovanje može biti "mast u propast", tj. da radimo na tome a da ne znamo šta ćemo. Podsjećam vas na jedan esej jednog našeg brata iz Nigerije koji je rekao šta čine porobljivači muslimanskih naroda i na koji način podčinjavaju naš muslimanski narod? Evo na ovaj način. Prvo im se uzme njihovo obrazovanje, sekularizira se i dobiješ generacije koje su iščašene iz tewhida i islama i onda vjeruju u neka druga božanstava. Drugi direk je Šerijat, jer gdje nema Šerijata, nema pravde. Treći direk je bratstvo i solidarnost među muslimanskim narodima. Taktika je da se oni iscjepkaju i onda oni postaju bezopasni jer nema solidarnosti i pomaganja.

Iz ovog se vidi šta mi treba da činimo. Vratiti što šire i što kvalitetnije sadržaje klasičnih islamskih disciplina u medrese, univerzitete itd. Drugi cilj je Šerijat, i treći cilj je međusobno upoznavanje i pomaganje među muslimanskim zajednicama ovdje na Balkanu. S tim u vezi ja sam jučer primijetio, kako mi u Bosni skoro da zaboravljamo našu braću u Sandžaku, njihovu medresu, akademiju i njihovu situaciju.

Prošle godine, Rijaset u najboljoj namjeri pošalje političke diletante koji dolje pričaju o odvajanju Crne Gore, o slobodi muslimana, a ne znaju da rade protiv svoga vlastitog naroda. Usput pozivam Rijaset da ove godine pošalje normalne ljude koji će saslušati naše političke i vjerske autoritete u Pazaru i da dolje ne rade na štetu našega naroda, a da u našim sadržajima ovo upoznavanje bude obavezno.

Drago mi je da je organizator sabrao sve nas sa FIN-a i akademija da razgovaramo o našim zajedničkim problemima. Jer kako je neko rekao, postoji neka narogušenost između nas i da toga ne bude više. Mi se trebamo povezivati, bez ovih nepotrebnih negativnih osjećanja.

Kada sam vidio gdje i koliko naših studenata ima vani, uplašio sam se šta će biti ako jedni prihvate šiizam, drugi neke druge mezhebe. Trebalo bi istaći da se ovdje prakticira i mora poštivati hanefijski mezheb zbog političkih razloga naše zajednice ali i zbog kulturnih razloga. To je važno kako se ne bi ovi studenti po povratku iz Teherana i Medine umjesto za knjige hvatali za vratove.

Dr. Enes KARIĆ:

Ne slažem se sa svim ocjenama koje je Mustafa Spahić iznio sinoć o FIN-u. Mislim da su prestroge. FIN, to pokazuje i ovaj skup, ima naravno svojih nedovršenih poslova i stručnih obrazovanja ljudi, nedovršenih katedri, ali on ima katedre, on radi, izdaje i knjige. Dakle, da se sigurno može jedna polica od stotinu kvalitetnih naslova pokazati, i to svjetla obraza. Većina današnjih učesnika i mnogi drugi istaknuti članovi sve su to svršenicima medresa u osam-devet generacija FIN-a. Nekoliko glavnih imama i svi ti ljudi ulaze u društveni i islamski život BiH. Sve su to svršenicima fakulteta. Sumnjam da bi iko od njih mogao doktorirati ili magistrirati ili biti

kvalitetan glavni imam, a da nije nešto na tom fakultetu naučio. Naravno uzimam u obzir da FIN postoji tek 23 godine, treba dosta raditi, treba kritikovati Fakultet ali ne bih se složio na prestroke ocjene. Svršenici FIN-a, rade danas vrlo meritorno na stručnim poslovima iz obrazovanja. Rade u politici, neki su osnivali, neki su razvaljivali političke stranke, rade na poslovima nauke vrlo meritorno. Rade na medijima, oni su urednici na medijima, rukovodioci pojedinih institucija, direktori firmi itd. Na ovom skupu mi možemo iznositi i prestroke ocjene ali ja imam osjećaj da ima jedna kampanja, naročito u Gazijinoj medresi. Vidim po učenicima koji stižu iz te medrese. Iz tuzlanske medrese i drugih medresa i dođe vam nekad odlikaš na FIN, ali nemamo iz Gazijine. Neka idu i na druge fakultete i ja sam išao. Međutim, želja mi je da dođu i kod nas. Ove godine tuzlanska medresa nam je popravila rezultat pa je došlo nekoliko odlikaša. Kolega Spahiću, poznato je ovom skupu da smo mi prijatelji, ali ja sam sinoć bio povrijeđen. Međutim, mali je kvorum bio da ovo iznesem. A sada imam tu i Reisa, pa mi je drago da i on ovo čuje.

mr. Hilmo NEIMARLIJA:

Želim da eventualno pružim prilog definiranju preporuka sa ovog skupa.

Naime, držim da je izostalo preciziranje, koje nije ni bilo neophodno jer se na jedan određen način podrazumijevalo ali s obzirom na pitanja koja su se pojavila imam potrebu da kažem da smo se mi bavili obrazovnim sistemom IZ-e, misleći pritom na obrazovni podsistem, o medresama, akademijama i FIN-u. Odnosno imajući u vidu institucije u IZ-i koje čine taj njen institucionalni obrazovni sistem. Zato smo se posvetili njima a ne drugim medijima i drugim oblicima islamskog odgoja i obrazovanja koje imamo.

S tim u vezi prva dilema na ovom skupu bila je da li IZ-a treba da očuva ovaj sistem sa osam medresa, dvije akademije i FIN-om imajući u vidu njene mogućnosti, povijesne okolnosti u kojima se naš narod nalazi. Ako je primarna zadaća i jedini cilj ovih ustanova da obrazuju ljude koji će institucionalno odgajati i obrazovati muslimane, onda očigledno nama nije neophodan ovoliki broj obrazovnih ustanova. Ali nepodijeljen je zaključak

bio da za ove ustanove nije jedini cilj stručno obrazovanje za islamski odgoj i obrazovanje Bošnjaka, nego pružanje i obrazovanja ljudima koji će nastaviti svoje obrazovanje u drugim strukama ali će imati to temeljno islamsko obrazovanje i odgoj da mogu i neinstucionalno islamski djelovati.

Stoga smo se saglasili da medrese i dalje treba da budu i strukovno određene škole i istodobno i one koji će nastavljati svoje obrazovanje i s tim u vezi druga dilema je bila da je nužno razgraničiti program i plan medresa sa ova dva cilja.

I nužno je razgraničiti strukovne ciljeve medresa. Imami, muallimi, hatibi, ljudi koji će djelovati humanitarno, socijalno, ove administrativno-pravne poslove obavljati u IZ-i. Nužno je određivanje medresa u nastavnim planovima i programima. Za ilustraciju da li je potrebno da se u medresi uči turski jezik? Bilo je dok je IZ-a i medresa bila recimo osim škola i jedini čuvar naše baštine i tradicije, ali danas to više nije IZ-a dužna da to radi jer više nije sama. Sada za to nema potrebe.

Drugo imali smo vrijeme kada su svršeni medrese bili onemogućeni da idu na druge fakultete i kada su tražili da to mogu. Danas imamo situaciju da nam svršeni medrese idu na sve fakultete. To je lijepo, trebalo nam je da se oslobodimo kompleksa. Bili smo marginalizirani. Danas nam to ne treba i mislim da medresa ne treba da pruža opće obrazovanje. Mislim da IZ-a nema obaveza da obrazuje ljude koji će sutra studirati matematiku. Ako učenik to hoće neka uzima privatne časove jer i u gimnazijama ide sada usmjeravanje učenika ka smjerovima.

Dakle, usmjeravanje što se tiče stručnih ciljeva koji stoje pred medresom i usmjeravanje u smislu obrazovanja.

Moj dojam je da su svi suglasni da nam nije ambicija da nam svršeni idu samo na teološke fakultete, ali da idu na srodne fakultete. Nije naše da se brinemo da imamo svršeni medrese koji su arhitekti.

Predlažem prijedlog za ove preporuke. Hoćemo li pogriješiti ako tražimo da je jedan od uvjeta za upis na FIN i IPA, s obzirom na ovoliki broj medresa, završena medresa. Ako profiliramo FIN i akademije po zahtjevima koji su se i ovdje iskazali onda je sasvim prirodno i logično da to bude uvjet.

Može se upisati i svršnik gimnazije ali mora imati znanje koje ima i svršnik medrese u pogledu strukovnih predmeta. To su, dakle, neka od onih pitanja koja sam ja sebi razjasnio u smislu mog budućeg određenja prema ovom problemu islamskog obrazovnog sistema sa medresama, akademijama i Fakultetom u smislu strukovnih i ovih opće-obrazovnih zahtjeva koji osiguravaju kasnije diferenciranje kadra i u najužim mogućim disciplinama. S tim u vezi, šta je cilj podsistema? U vrijeme diferenciranja evropskih univerziteta bila je ideja da postoje tri temeljna studija i drugi koji su opslužujući. Temeljni studij koji se brine o vječnom je teologija, studij koji pruža znanje sa vrijednostima u društvu pravni fakultet i treći medicinski fakultet. Svi drugi fakulteti su bili kao opslužujući. Ovo govorim samo zbog nečega što je ostalo prešutno, šta je cilj odgojno-obrazovnog sistema IZ-e? Da odgajamo muslimane pružajući im to više znanje ili znanje vječnog dobra, tek onda dolazi društveno dobro i da se znaju brinuti o sebi. Mi ne možemo to tako grubo razgraničavati. Opravdano je ostalo pitanje odgoja u drugom planu. Ne mislim na odgoj u nekom dnevnom planu, nego o smislu odgoja u kojem sadržaj znanja i oplemenjivanja tog aktiviranja tog znanja u islamu nije moguće razdvojiti. Ne može se govoriti o vječnom dobru, o građanskom dobru, o dobru čovjeka kao pojedinca koje islam od nas traži, a da to ne podrazumijeva jedinstvo odgoja i saznanja. Bio sam nedavno u jednoj džamiji. Lijepa, nova džamija. Bio sam obeshrabren kičem unutra u toj džamiji. Bukvalno su svi zidovi zatrpani levhama, slikama koje se proizvode u Kini, poklonima od različitih islamskih zemalja gdje piše *La ilaha illallah* i *ovo je poklon od*, pa sad ta i ta zemlja, a on također ne vrijedi pet maraka. Bez estetskog odgoja nema odgoja i obrazovanja muslimana. Nažalost, ovo je ambijent gdje imam potrebu da to kažem, pridružujući se ocjeni kolege Karića da je ovo ambijent gdje trebamo biti strogi prema sebi. Htio sam ovim da pomognem u prizemljenju ove naše rasprave. Trebaju nam stručnjaci, obrazovani ljudi i odgojeni za vječne vrijednosti za ove moralne vrijednosti i građanske vrijednosti.

Svako društvo u povijesti zainteresirano je da afirmira obrazovanje i odgoj kojim se postiže društvenost čovjeka. Jedno nemojte zaboraviti - nijedan politički sistem ne zanimaju vječne vrijed-

nosti prije nego taj vlastiti poredak, jer svako potiče odgoj i obrazovanje kojim će potaći društvenost pojedinca, za kojeg želi da bude sretno integriran u društvu. Mi smo zainteresirani i za integraciju i u islamski poredak. A toga nema bez obrazovnog i odgojnog zahtjeva. Hvala vam!

Dr. Mustafa CERIĆ

Ako se uzme ona poznata misao da "nakon maloga slijedi veliki džihad", za koju se kaže da ju je Alejhisselam izrekao nakon Bedra, onda je suvislo napraviti razliku između instantnog i konstantnog džihada, tj. napora u smislu trenutnog izljeva energije i trajnog rasporeda snage kao općedobrog stanja koje daje punu mogućnost obavljanja fizičkog i duševnog rada.

Doista, u toj Alejhisselamovoj iskustvenoj spoznaji o razlici između malog džihada, kao trenutnog preobražaja, može se reći, revolucionarnog pothvata kakav je, nesumnjivo, bio pothvat Bedra i velikog džihada, kao napora da se ideja islama održi u vremenu te da se njegove upotrebljive vrijednosti zadrže u povijesti. Može se, dakle, govoriti o evolucijskom prijelazu iz jednog stanja u drugo, što je, nesumnjivo, bila temeljna karakteristika cijele islamske povijesti. Treba pokušati razriješiti dilemu s kojom su se hrvali veliki muslimanski umovi još od postharizmatškog vremena do danas.

Pa ipak, usporedbom dva uma iz dalje, i dva iz nama bliže prošlosti može se, čini mi se, najbolje pokazati oštrina te dileme. Riječ je o Ebu Hamidu el-Gazaliji (1058.-1111.) i Ibn Rušdu (1126.-1198.) iz dvanaestog, te o Džemaluddinu Afganiji (1838.-1897) i Muhammedu Abduhuu (1849.-1905.) iz devetnaestog stoljeća.

Iako se na prvi pogled može reći da se radi o sukobu dva različita mišljenja, pa čak i dvije različite kulture i civilizacije - antičke grčke i autentične islamske - ja mislim da se dijalog između Gazalije i Ibn Rušda treba razumijevati više kao njihov napor da razriješ dilemu između pritiska za instantnim odgovorom i potrebom za konstantnim naporom da se upotrebljive vrijednosti islama održe u vremenu.

Koliko god da se trudio, Gazalija nas nije uvjerio u svoju nevinost od grčke filozofije, kao što se ni Ibn Ružd nije htio, a ni mogao, odreći svojeg

islamskog porijekla. To što su na Istoku Gazaliju označili kao spasitelja islamske misli i kulture, a Ibni Rušda na Zapadu kao spasitelja zapadne misli i kulture, nije nikakav dokaz sukoba između Istoka i Zapada, treba li reći islama i Zapada, već je to bio jasan znak krize univerzalnog uma kod muslimana koji je umjesto razvijanja velikog počeo usvajati mali džihad u smislu osobnog preobražaja i traženja osobnog spasa na račun društvenog ili općekulturnog napretka Ummeta.

Gazalija je očito tražio i našao osobni spas u sufizmu, ali je zato iza sebe ostavio veliku prazninu u kolektivnoj svijesti muslimana o bitnim pitanjima opće društvene, političke i kulturne orijentacije. Na drugoj strani, Ibn Ružd je prihvatio rizik mišljenja svog vlastitog uma i, na taj način, iza sebe ostavio poruku da je konstantna upotreba uma zahtjevan proces, tj. veliki džihad je kontinuitet pamćenja koji se ne može svesti na jednokratno izlivanje ili naglo izražavanje osjećaja radosti ili srdžbe.

Na sličan način, nakon skoro sedam stotina godina, Džemaluddin Afganija i Muhammed Abduhu su se suočili sa istom dilemom: instantnog odgovora i konstantnog napora za oporavak Ummeta. Prvi je vjerovao da je moguće skupiti svu energiju Ummeta i s njom naglo promijeniti položaj islamskog svijeta, dok je drugi smatrao da postojeću energiju treba raspodijeliti na duže vrijeme putem odgoja i obrazovanja i čekati željene rezultate. Lahko je prepoznati da je Afganija bio za revolucionarni pothvat tipa Bedra, tj. maloga ili trenutačnog džihada, dok je Abduhu mislio da je evolucijski put uspravljanja Ummeta, rekli bismo, konstantni džihad bolje rješenje.

Bez umišljaja da kažem sve što bi se moglo reći i poreći o velikim umovima kao što su bili: Ghazalija, Ibn Ružd, Džemaluddin Afganija i Muhammed Abduhu, moja namjera je bila da ukažem na činjenicu da su muslimani još uvijek

između žarke želje da naglim izljevom energije pokažu odanost islamu i nužne potrebe da postojeću energiju rasporede na duži rok. To zapažanje moguće je potkrijepiti i trenutnim događanjima s muslimanima i oko muslimana u svijetu. Treba biti slijep pa ne primijetiti veliki nabož koji se pravi u ime islama i oko islama u svijetu. Pa i sami smo svjedoci tog islamskog naboja ovdje u Bosni i Hercegovini.

Baš zbog toga sada je potrebno da razumijemo Alejhisselamovu poruku o velikom ili konstantnom džihadu, nakon malog ili trenutačnog džihada, koji je mali, upravo, zato što traje kratko i što je samo uvod u dugi i naporniji džihad koji zahtijeva pravilan raspored energije - da se osigura da se upotrebne vrijednosti islama održe u vremenu i prostoru.

Drage kolege, dopustite mi da kažem da sam neobično sretan što je organiziran ovaj okrugli sto o temi odgoja i obrazovanja u IZ-i. Ja u ovome smislu da smo se mi opredijelili za veliki džihad, tj. na dugoročni napor u smislu otvaranja procesa raspodjele energije sa posebnim težištem na odgoj i obrazovanje onih koji će, ako Bog da, jednog dana preuzeti odgovornost za islam i muslimane u našim krajevima.

Zaista, svima vam se od srca zahvaljujem i molim vas da pomognete IZ-i, posebno medresama, akademijama i Fakultetu, da nađu prave odgovore na mnoga pitanja koja se tiču odgoja i obrazovanja naših budućih imama, hatiba, muallima, vaiza itd.

I na kraju, molim vas da pomognete meni osobno u mom poslu koji nastojim uraditi kako je najbolje, ali sam svjestan i svojih slabosti. Budite uvjereni, spreman sam primiti od svakoga svaki savjet koji će utjecati da Allah, dž.š., bude zadovoljan i da muslimani budu ponosni na našu IZ. Neka vas Allah nagradi i neka nam mubarek ramazan bude sretan i hairli.